

CEM SULTAN'IN CEMŞİD Ü HURŞİD MESNEVİSİNİN EPİZOT YAPISI

Ayşe SAĞLAM¹

Öz

Anlatma esasına dayalı edebî metinler belirli bir konu çerçevesinde var olan birden fazla olayın anlam bakımından birbirini tamamlayacak şekilde ardı ardına gelmesi suretiyle oluşur. Neden-sonuç ilişkisiyle birbirine bağlanan bu olay parçaları hem kendi başına bir anlam ifade etmekte hem de metnin bütünlüğü içerisinde bir anlam taşımaktadır. Özellikle halk hikâyesi incelemelerinde metnin birbirinden ayrılabilen bu parçaları epizot olarak adlandırılmakta ve muhtelif birçok hikâyede epizotların genel olarak ortak olduğu görülmektedir. Genelde uzun soluklu maceraların hikâye edilmesinde başvurulan mesneviler, kendine has düzeni olan ve temelde giriş, asıl hikâyenin anlatıldığı bölüm ve sonuç olarak üç bölümden oluşan bir anlatı formudur. Kendine özgü bu düzeninin yanında özellikle asıl hikâyenin anlatıldığı bölümün şekil yapısının destan, efsane, masal, halk hikâyesi gibi farklı anlatı türleriyle ortaklık taşıdığı, hatta bir kısmında hikâyeyi oluşturan bölümlerin bu türlerle büyük oranda benzeştiği görülmektedir. Bu çalışmada Cem Sultan'ın Cemşid ü Hurşid mesnevisinin epizot yapısı ortaya konulacak ve geleneksel anlatı formlarından olan mesnevilerin halk hikâyeleri ile ortak epizotlar barındırdığı, bu örnek üzerinden gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid, mesnevi, epizot yapısı, halk hikâyesi.

¹ Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ayse.saglam@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0548-015X

EPISODE STRUCTURE OF CEM SULTAN'S CEMŞİD Ü HURŞİD MASNAVI

Abstract

Literary texts based on narrative are formed by the succession of more than one event that exists within the framework of a certain subject in a way that complements each other in terms of meaning. These fragments of events, which are connected to each other by a cause-effect relationship, both make a sense on their own and have a meaning within the integrity of the text. Especially in folktale studies, these parts of the text that can be separated from each other are called as episode and it is seen that the episodes are generally common in many various stories. The masnavis, which are generally used to tell the stories of long-term adventures, have their own order and they are basically a narrative form that consist of three parts as introduction, the part where the main story is told, and the conclusion. In addition to this unique order, it is seen that the shape structure of the section in which the main story is told has commonality with different narrative genres such as epic, legend, fairy tale, and folk tale, and even in some parts, the parts that make up the story are largely similar to these genres. In this study, the episode structure of the Cem Sultan's Cemşid ü Hurşid masnavi will be revealed and it will be tried to show through this example that masnavis, which is one of the traditional narrative forms, has common episodes with folk tales.

Keywords: Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid, masnavi, episode structure, folktale.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatında önemli bir yeri olan mesneviler, şairler tarafından sıklıkla kullanılan nazım şekillerindedir. Sözlük anlamı “ikili, ikişer ikişer” demek olan mesnevi, edebiyat terimi olarak aynı vezinde ve her beyti kendi arasında ayrı ayrı kafiyeli nazım şekillerinin genel adıdır (İpekten, 2003, s. 59). Bu nazım şekliyle iki beyitten otuz beyte kadar yazılmış mesnevilerin yanı sıra binlerce beyit süren uzun hikâyeler de yazılmıştır. Mesnevi denildiğinde daha çok bu uzun manzumeler hatıra gelmektedir (Saraç, 2011, s. 79). Mesnevi nazım şeklinin ilk örnekleri Arap edebiyatında görülmekle birlikte bu terimin günümüzde ifade ettiği anlama uygun örneklerine ilk olarak Fars edebiyatında rastlanmaktadır (Çiçekler, 2004, s. 320). Bu nazım şekli edebiyatımıza İran edebiyatından geçmiştir.

Her beytin diğer beyitlerden bağımsız olarak kendi içinde ayrı ayrı kafiyelenmesi mesneviye büyük bir anlatım kolaylığı getirmiştir. Bu sayede mesnevilerde birçok farklı konunun işlenmesi mümkün olmuştur. Dinî, tasavvufi, ahlaki, eğitici, öğretici, tarihî, efsanevi, destani, ilmî, mizahi, ansiklopedik konuların yanı sıra aşk konusunda hatta gerçek yaşamdan hareketle yazılan, hayattan kesitler sunan şehrengiz, surname, hasb-i hâl türlerinde de mesneviler yazılmıştır (Sağlam, 2016, s. 21). Kuşkusuz bu konular içerisinde en fazla rağbet gören çift kahramanlı aşk mesnevileri olmuştur.

Çift kahramanlı aşk mesnevilerinden olan Cemşîd ü Hurşîd, ilk olarak İran edebiyatında Selmân-ı Sâvecî tarafından kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında ise ilk olarak Ahmedî, sonra Cem Sultan, Abdî ve Hubbî Ayşe Kadın tarafından Cemşîd ü Hurşîd mesnevisi yazılmıştır (İnce, 2000, s. 11).

Cem Sultan'ın Cemşîd ü Hurşîd mesnevisi, Selmân-ı Sâvecî'nin aynı isimli eserinin genişletilmiş tercümesidir. Eserin bilinen iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi 1666 numarada kayıtlıdır. Mesneviyi bu nüshaya dayanarak ilk tanıtan Münevver Okur'dur. Eserin diğer nüshası Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde (İnce, 2000, s. 8).²

Cemşîd ü Hurşîd, aruzun *mefâilün mefâilün feülün* kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevisini hazırlarken Sâvecî ve Ahmedî'nin eserlerinden faydalanan Cem Sultan, eserini babası II. Mehmet'e sunmuştur (Macit, 2007, s. 67).

5374 beyitten oluşan mesnevi, giriş, asıl hikâyenin anlatıldığı bölüm ve sonuç olarak klasik mesnevi geleneğine uygun bir şekilde düzenlenmiştir. 1100 beyitten müteşekkil eserin girişinde münacat, tevhit, Allah'ı anmanın faziletlerini ihtiva eden manzume, kelime-i tevhit konulu manzume, nasihatname, naat, miraciye, şefaathane, dört halife övgüsü, bazı din büyüklerinin övgüsü, Sultan Mehmet'in methi ve sebep-i telif yer almaktadır.

4216 beyitlik asıl hikâyenin anlatıldığı bölümde olaylar, Çin padişahının oğlu Cemşîd'in rüyasında Rum kayserinin kızı Hurşîd'e âşık olmasıyla başlar. Olağanüstü olaylar ve masal unsurlarıyla örülen hikâyenin büyük bir kısmı Cemşîd'in Hurşîd'e kavuşabilmek için verdiği mücadeleler üzerine kurulmuştur. Hikâye, kahramanların evlenmesi, Cemşîd'in Hurşîd'i yanına alarak memleketine dönmesi ve babasının tahtına oturmasıyla neticelenir. Hikâyedeki yeknesaklığı gidermek için arada kaside, gazel, kıta, terciibent, rubai ve murabba nazım şekilleriyle söylenmiş manzumelere de yer verilmiştir. Hikâye kahramanlarının ruh hâllerini yansıtmada önemli işlevi olan bu manzumeler, olay akışını da destekleyici bir fonksiyona sahiptir. Mesnevi, 58 beyitlik hatime bölümüyle tamamlanmıştır.

1. HİKÂYENİN ÖZETİ

Adaleti ve cömertliğiyle ünlü Çin padişahının Cemşîd adında bir oğlu vardır. Cömert, yardımsever, cesur, bilgili, güzel ahlaklı ve yakışıklı bir genç olan Cemşîd'in bütün vakti

² Çalışma, Adnan İnce'nin "Cem Sultan Cemşîd ü Hurşîd" isimli eseri üzerinden hazırlanmıştır. Çalışmada yer verilen örnek beyitler aynı eserden alınmıştır. Beyitlerin yanındaki parantez içerisindeki sayılar, beyit numaralarını gösterir.

eğlenceyle geçer. Bir gün eğlence meclisinde içkinin etkisiyle uykuya dalan Cemşîd, rüyasında gördüğü güzele âşık olur. Uyandığında rüyasındaki güzeli yanında bulamayınca feryat etmeye başlar. Etrafındakiler üzüntüsünün sebebini sorarlar fakat o sırrını saklaması gerektiğini düşünerek konuşmaz. Günlerini ızdırap içerisinde geçirir. Odasına kapanan şehzade kimseyle görüşmez. Hizmetçilerin padişahı durumdan haberdar etmesiyle anne ve babası telaş içinde şehzadenin yanına gider. Oğlunun âşık olduğunu anlayan baba, büyük bir eğlence düzenleyerek ülkedeki bütün güzel kızları oraya davet etmeye karar verir. Oğlunun güzellerden birine bağlanacağını, etkilendiği güzelle evlendiği takdirde üzüntüden kurtulacağını düşünür. Rüyasındaki güzeli eğlenceye katılanlar arasında görmeyen Cemşîd, rüyasını babasına anlatır. Oğlunun delireceğinden korkan padişah, bu sevdadan vazgeçmesi için ona nasihat eder fakat Cemşîd'in aşkı daha da artar.

Çin'de Mihrâb adında hem tacir hem de ressam olan hünerli birisi yaşar. Bütün dünyayı baştan başa dolaşan Mihrâb, gittiği yerlerdeki güzellerin resimlerini çizer. Âşık olduğu güzeli Mihrâb'ın görmüş olabileceğini düşünen Cemşîd, onu yanına çağırarak şimdiye kadar karşılaştığı en güzel kadının kim olduğunu ona sorar. Rum kayserinin kızını, tüm kızlardan güzel bulan Mihrâb, kızın resmini Cemşîd'e gösterir. Resmi görünce gözyaşlarına boğulan Cemşîd, rüyasını Mihrâb'a anlatır. Kendisini Rum'a götürmesi için ona ricada bulunur. Yolun zorluklarını ve tehlikelerini anlatarak Cemşîd'i deneyen Mihrâb, onun kararlılığını görünce Fağfûr'dan izin aldıkları takdirde tacir kılığına girerek yolculuk yapabileceklerini ifade eder.

Yolculuk için anne ve babasından izin alamayan Cemşîd, kendini öldüreceğini söyleyerek onları ikna eder. Yanlarına cariyeler, cesur askerler, çok miktarda değerli taş ve kumaş alarak yola çıkarlar. Bir süre gittikten sonra yol ikiye ayrılır. Cemşîd, Mihrâb'a hangi yoldan gitmeleri gerektiğini sorar. Mihrâb, her iki yolun da Rum'a gittiğini birinci yolun güvenli olduğunu ve bir yıl sürdüğünü, diğerrinin ise üç ay sürdüğünü fakat tehlikeli olduğunu söyler. Cemşîd, sevdiğine daha çabuk kavuşabilmek için kısa yolu tercih eder. Bir müddet ilerledikten sonra karşılarına periler sultanı Hurzâd'ın sarayı çıkar. Hurzâd, Cemşîd'i sarayına davet eder. Sohbet eden ikili birbiriyle dost olur. Cemşîd'in macerasını öğrenen Hurzâd, yolun zorluklarından söz ederek onu vazgeçirmeye çalışır. Cemşîd'in kararlılığını görünce ona iki cevher ve zorda kalınca yakması için saçından üç tel verir. Hurzâd'la vedalaşan Cemşîd, yola devam eder. Süfeylâ dağındaki iki başlı ejderhayı öldürerek altı gün dağda ilerlerler. Yolları devlerin padişahı Ekvân'ın şehriden geçer. Cemşîd'in Ekvân'ı öldürmesiyle dağı aşarlar. Yedinci günün sonunda Rum sahiline gelir ve burada iki gün konaklarlar. Cemşîd, buradaki ihtiyar

rahibin nasihatlerini dinler. Denizi geçmeleri için iki yüz gemi hazırlanır. İki ay yol aldıktan sonra fırtına çıkar. Gemisi parçalanan Cemşîd, tutunduğu tahtayla üç gün denizde sürüklenerek ıssız bir adaya çıkar. Hurzâd'ın verdiği saç tellerini hatırlayarak birini yakar. Hurzâd'ın arkadaşı Nâzperverd anında gelerek onu Rum ülkesine çıkarır. Nâzperverd'le vedalaşan Cemşîd, iki gün sonra bir şehre varır. Cemşîd'in maiyeti de fırtınadan kurtulmuş ve şehirde onu aramaktadır. Onlarla karşılaşan Cemşîd, orada iki hafta kalır. Üçüncü hafta Kayser'in bulunduğu şehre giderek orada pazar kurarlar. Kayser'e Çin'den bir tacir geldiği haberini gönderirler. Cemşîd'i huzuruna çağıran Kayser onun soylu biri olduğunu sezer. Emin olmak için meclis kurdurur ve burada beraber eğlenirler.

Sevdiğinden ayrı kalmaya tahammül edemeyen Cemşîd, Mihrâb'dan yardım ister. Tacir kılığında Kayser'in kızı Hurşîd'le görüşmeyi başaran Mihrâb, Hurşîd ve Cemşîd'i tanıştırır. Hurşîd'e değerli hediyeler verir. Hurşîd, meclis kurdurarak Cemşîd'i davet eder. Cemşîd hediye olarak kıymetli taşlar ve üç cariyesini götürür. Hurşîd, Cemşîd'in kendisine âşık olduğunu cariyeden öğrenir. Hurşîd de ona âşık olur. Durumu dadısına anlatır fakat dadı, babasının onu bir tacire vermeyeceğini, bu sevdadan vazgeçmesini söyler. Dadının uyarılarını dinlemeyen Hurşîd, sürekli eğlence meclisi kurdurarak iki ay boyunca Cemşîd'le eğlenir. Hakkında dedikodular çıkmaya başlayınca annesi durumdan haberdar olur. Sürekli içki içip eğlenerek adını kötüye çıkardığı için annesi Hurşîd'i azarlar ve dağ içinde yaptırdığı kaleye hapseder.

Hurşîd'den ayrı kalan Cemşîd, üzüntüden dağlara düşer. Bir ay sonra Mihrâb ve adamları onu bulur. Mihrâb, onu bu sevdadan vazgeçirmek için ikna etmeye çalışır. Cemşîd, aşkında kararlıdır. Bunun üzerine Mihrâb ona Kayser'in hizmetine girmesini, bu şekilde Hurşîd'e kavuşabileceğini söyler. Cemşîd, hediyelerle Kayser'in huzuruna çıkar. Kayser onun Çin padişahının oğlu olduğunu anlamıştır. Cemşîd, hizmetçileri vasıtasıyla Hurşîd'in bulunduğu kaleye girmenin yolunu bulur. Cemşîd ve Hurşîd'in kavuşmalarının Efser'e bağlı olduğunu anlayan Mihrâb, Efser'le yakınlık kurar. Sık sık onu ziyaret ederek güvenini kazanır. Efser'e, Hurşîd'i evlendirmesini tavsiye eder. Şam padişahının oğlu Şâdî Hurşîd'i istemektedir. Mihrâb, Şam ve Rum'un arasının iyi olmadığını bahane ederek bu evliliği uygun bulmadığını söyler. Cemşîd'den söz eden Mihrâb, onun hikâyesini Efser'e anlatır. Cemşîd ve Efser'in arası düzelince Efser, Cemşîd'in ricasıyla Hurşîd'i zindandan çıkarır.

Şâdî'nin Rum'a gelmesi üzerine Kayser meclis kurdurur. Çok içmekten sarhoş olan Şâdî, Kayser'in kendisine sunduğu kadehi geri çevirir. Bu durum Kayser'in hoşuna gitmez. Aynı kadehi Cemşîd'e sunar ve Cemşîd şarabı içer. Ertesi gün Kayser tekrar meclis kurdurur. Saki önce Cemşîd'e sonra da Şâdî'ye şarap sunar. Cemşîd şarabı içer fakat Şâdî'nin dünkü

sarhoşluğu hâlen geçmediği için şarabı kusar. Meclisi terk etmek zorunda kalan Şâdî, özür dilemesi için vezirini gönderir. Ertesi gün Cemşîd ve Şâdî top ve cirit oynar. Cemşîd, Şâdî'yi yener. Bir sonraki gün hep birlikte ava çıkarlar. Av sırasında bir aslan Kayser'e saldırır. Kayser'i parçalayacağı sırada Cemşîd, aslanı öldürür. Cemşîd'in yiğitliğini takdir eden Kayser onu kendisine oğul kabul eder.

Şâdî vezirlerinden birini Kayser'e göndererek Hurşîd'i ister. Kızını vermek istemeyen Kayser, zor şartlar öne sürer. Bunun üzerine Şâdî, babası Mihrâc'dan fikir almak için Şam'a döner. Mihrâc, oğlunu teselli etmek için Rum'a savaş açma kararı alır ve iki yüz bin askeri Şâdî'nin kumandasına verir. Şâdî, otuz bin askeri Rum'u yağmalamaları için önden gönderir. Rum askerleri, hazırlıksız bir şekilde saldırıya uğrar. Yaralanan askerlerin önden gidip haber vermesiyle Kayser durumu öğrenir. Vezirler çözüm üretmede çaresiz kalır. Savaşı Cemşîd'in kazanabileceğini düşünen Efser, eşinden onu görevlendirmesini ister. Efser, savaşı kazandığı takdirde Hurşîd ile evlenebileceğini Cemşîd'e söyler. Kayser yedi yüz bin askeri Cemşîd'in emrine verir. Cemşîd'in kumandasındaki ordu, Şam ordusunu talan eder. Hatta Şâdî ve Mihrâc da öldürülür.

Cemşîd ve maiyetindekiler Rum'a dönünce Kayser kızını Cemşîd'e verme kararı alır ve şaşaalı bir düğün yapılır. Cemşîd, anne ve babasına mektup yazarak arzusuna nail olduğunu açıklar. Bir yıl mesut bir hayat yaşayan Cemşîd, ailesinin özlemine dayanamamaya başlar. Hurşîd'e memleket özleminden söz eder. Onu bir yıl Çin'de kalıp tekrar dönmeye ikna eder. Kayser'i de ikna ederek Çin'e gider. Anne ve babasıyla özlem giderir. Fağfûr tahtını Cemşîd'e bırakır. Mihrâb'ı kendisine vezir yapan Cemşîd, uzun seneler ülkeyi adaletle yönetir. Cemşîd ve Hurşîd ölene kadar mesut bir hayat yaşarlar.

2. MESNEVİNİN EPİZOT YAPISI

Olağanüstü olayların yoğunlukta olduğu çift kahramanlı bir aşk mesnevisi olan Cemşîd ü Hurşîd'in epizot yapısı, halk hikâyelerinin epizot yapısıyla büyük oranda benzerlik taşımaktadır. Farklı formlarda yazılmış olsalar da müşterek bir kültürün mahsulü olmalarından kaynaklı olsa gerek mesneviyi oluşturan epizotların halk hikâyelerinin genelinde görülen epizotlarla aynı olduğu tespit edilmiştir.

Mesnevinin epizot yapısı kahramanların aileleri ve sosyal durumları, kahramanların ilk karşılaşmaları ve âşık olmaları, sevgilinin başkasıyla evlendirilmek istenmesi, kahramanların

mücadeleleri, kahramanların kavuşmaları, kahramanın memleketine dönüşü ve sonuç olmak üzere yedi başlık altında ele alınmıştır.

2.1. Kahramanların Aileleri ve Sosyal Durumları

Hikâyenin ilk epizotunu oluşturan bu bölümde genellikle hikâyenin erkek kahramanının ailesinin özellikleri üzerinde durulur. Hikâyenin başlangıcında Cemşîd'in babası Fağfûr tanıtılmıştır. Çin padişahı olan Fağfûr adaletli, cömert, kudretli ve hikmetli bir sultandır:

Özi mesken idinmiş idi Çîn'i

Kamu hikmetle tutmuşdı zemîni

Ulu sultân idi ol adı Fagfûr

Sehâyile cihânda olmuşdı meşhûr

Cihân cümle anun hükmindeydi

Şehenşehler anun emrindeydi

Şu resme Óadl iderdi ol şehenşâh

Kimesne zulm elinden itmez idi âh (1148-1151)

Hikâyede Cemşîd'in annesi Hümâyûn'un tanıtımına yer verilmemiştir. Aynı durum mesnevinin kadın kahramanı Hurşîd'in anne ve babası için de geçerlidir. Bu kişilerin özellikleri hikâye içerisindeki davranışlarından ve hadiselerle yaklaşım biçimlerinden anlaşılmaktadır. Hümâyûn tek endişesi oğlunun mutluluğu olan şefkatli bir annedir. Hurşîd'in babası Rum kayseridir. Hem Kayser hem de eşi Efser kızlarının saadetini düşünen sorumluluk sahibi ve şefkatli birer ebeveynidir.

2.2. Kahramanların İlk Karşılaşmaları ve Âşık Olmaları

Halk hikâyelerinde sıkça rastlanan rüyada görerek âşık olma motifi, bu mesnevîde de görülmektedir. Eğlence meclisinde içkiyi fazla kaçıran Cemşîd, sarhoş olarak uyuyakalmış ve rüyasında gördüğü güzele âşık olmuştur:

Çü şâha sâgar-ı mey kâr itdi

Gül ü nesrîn içinde düşdi yitdi (1203)

Uyurken şâh nâ-geh gördi bir hâb

Ki akar Kevser bigi bir çeşme-i âb (1205)

Şehenşâha görindi çünkim ol mâh

Hemân dem oldı lâ-ya'kıl şehenşâh (1226)

Çü oldı şâh-zâde ser-hoş-ı 'aşk

Hemân dem yakdı cânın âteş-i 'aşk (1229)

Âşık olduğu kadının kim olduğunu bilmeyen Cemşîd, Mihrâb'ın kendisine gösterdiği resimden rüyasında gördüğü güzelin Rum kayserinin kızı olduğunu anlamıştır. Sevdiğinin resmini görür görmez ah edip inlemiştir:

Nazar kıldı gönülden surete şâh

Hemân dem cân ü gönülden eyledi âh (1458)

Mesnevideki olaylar dizisini başlatan unsur, Cemşîd'in âşık olmasıdır. Aşk derdine düşen kahraman türlü türlü engelleri aşarak sevdiğini bulmayı başarır. Kahramanların ilk karşılaşması Hurşîd'in sarayında olur. Hurşîd'i uzaktan gören Cemşîd, feryat etmeye başlar ve hemen oracıkta bayılır:

Nazar çün bârgâha kıldı Cemşîd

Görindi gözine ol dem nûr-ı Hurşîd

Figân itdi çü gönli aga düşdi

Güneş nûrı bigi topraga düşdi (2151-2152)

Cemşîd'in âşık olması, ilkin rüyada görme şeklinde gerçekleşmiş olsa da âşık olduğu kadının resmini gördüğü anda ve onunla ilk karşılaştığındaki tepkisi, halk anlatılarındaki surete bakarak âşık olma ve ilk görüşte âşık olma motiflerini de hatıra getirmektedir. Bu yönüyle Cemşîd'in aşkı her üç motifi de okuyucuya hissettirir.

Mesnevinin kadın kahramanı Hurşîd'in âşık olmasında halk hikâyelerinde çok karşılaşılan ilk görüşte âşık olma motifinin etkili olduğu görülür. Cemşîd'in bayıldığını haber alan Hurşîd, sarayından çıkarak onu görmeye gider. Cemşîd'i görür görmez ona âşık olur. Hurşîd, aşk derdine düşse de bunu hemen açığa vurmaz:

Çü Cemşîd'ün yüzini gördi Hurşîd

Dil ü cânından ol dem oldı nevmîd

Hemân dem 'aşk odı itdi cânına kâr

İki 'âlemden itdi anı bîzâr

Velî sakladı 'aşkın itmedi fâş

Dü çeşmi akıdurdı çeşmeveş yaş (2164-2166)

2.3. Sevgilinin Başkasıyla Evlendirilmek İstenmesi

Kahramanların kavuşmalarının engellendiği bu epizotta engelleyici güç, Şam padişahının oğlu Şâdî'dir. Kayser kızını Şâdî'yle evlendirmeyi düşünmektedir. Annesi Efser ise kızından ayrılacağı için bu durumdan pek hoşnut değildir.

Şâdî, Rum diyarına geldiğinde onu karşılamaya gidenler arasında bulunan Cemşîd, üzüntü ve kıskançlık ateşiyle yanmasına rağmen kendi duygularını belli etmemeye çalışarak onun hâlini hatırını sorar:

Egerçi söyler idi anunla Cemşîd

Velî gamdan dili olmuşdı nevmîd

İçinde yanar idi âteş-i reşk

Gözinden akar idi dâne-i reşk (3536-3537)

Kayser'in Şâdî'ye ilgi göstermesi Cemşîd'in kıskançlığını daha da arttırmakta, bu durum kalbini paramparça etmektedir:

Kılıcak Şâdî'ye ol şeh nezâre

Dil-i Cemşîd olurdu pâre pâre (3563)

Bu epizotun yansımalarının en çok görüldüğü yerler şunlardır: Birinci içki meclisinde Kayser'in kendisine sunduğu içkiyi ziyadesiyle sarhoş olduğu için Şâdî'nin içmemesi fakat Cemşîd'e sunduğunda Cemşîd'in içmesi, ertesi gün kurulan mecliste Kayser'in tekrar içki sunması üzerine Cemşîd'in içmesi fakat önceki günden kalan sarhoşluğu geçmediği için Şâdî'nin midesi kabul etmeyerek kusması, bir sonraki gün düzenlenen top ve cirit oyununda Cemşîd'in Şâdî'yi yenmesi, ava çıktıkları gün aslanın saldırısına uğrayan Kayser'i Cemşîd'in kurtarması.

Yukarıda sıralanan hadiseler Kayser ve eşi Efser'in Cemşîd'i Şâdî'den daha üstün bulmalarını sağlamıştır. Anne ve baba Cemşîd'in kızlarına daha layık olduğu kanaatine varmışlardır.

2.4. Kahramanların Mücadeleleri

Cemşîd'in rüyasında Hurşîd'i görmesiyle bozulan düzeninin yeniden kurulmasına kadar geçen bütün süreç, Cemşîd'in sevdiğine kavuşma mücadelesi üzerine bina edilmiştir. Âşık olmasının ardından bu ızdırapla baş etmeye çalışması, sevdiği kadının kim olduğunu öğrenme çabası, Mihrâb'ı yolculuğa çıkmaya ikna etme uğraşı, anne ve babasından Rum'a gitmek için izin almaya çalışması kahramanın hikâye boyunca vereceği büyük mücadelelerin küçük bir numunesidir.

Hurşîd'e kavuşmak ümidiyle Rum diyarına doğru yola koyulmasıyla Cemşîd'in mücadelesi somut olarak başlar. Yolda karşılarına çıkan ilk engel Süfeylâ dağının aşılmasıdır. Kahraman dağı geçebilmek için orada bulunan iki başlı ejderhayı öldürmüştür:

Çü bir tîg urdı eçderhâya ol hân

Tamâm oluban işi oldı bî-cân (1751)

Yolculuk sırasındaki ikinci engel surları bakırdan burçları ise polattan inşa edilen devlerin padişahı Ekvân'ın şehrinin geçilmesidir. Dağ içerisinde ilerlerken karşılarına bu şehir çıkar. Yaklaşmakta olan askerleri haber alan Ekvân, yanına bin dev alarak saldırıya geçer. Cemşîd'in Ekvân'ı öldürmesi üzerine devlerin hepsi kaçar:

Kesüp başını ol dem hançer ile

Kamuya havf virdi ol ser ile

Diküben nîzeye dîvün serini

Sıdı şeh-zâde Ekvân leşkerini

Kamunun cânı çünkim oldı bî-cân

Hemân dem cümlesi oldı gürîzân (1796-1798)

Dağı aştıktan sonra onları bekleyen bir diğer engel zorlu bir deniz yolculuğudur. Denizi geçmek için iki yüz adet gemi hazırlandıktan sonra tekrardan yola çıkılır. İki ay yol alındıktan sonra fırtına çıkar. Cemşîd'in gemisinin bir taşa vurarak parçalanması, şehzadenin tahtaya tutunarak üç gün denizde sürüklenmesi, sonrasında ıssız bir adaya çıkması ve perilerin yardımıyla adadan kurtulmasıyla bu engel de aşılmış olur:

Şehenşeh itdi çok şükri Hudâ'ya

Ki ugramadı bu yolda kazâya

Çü deryâdan şehenşâh oldu âzâd

Dil ü cândan hemân dem oldu ol şâd (1930-1931)

Kayser'in şehrine geldikten sonra da Cemşîd'in imtihanı bitmez. Hurşîd'i görebilmek için çözüm üretmesi gereken Cemşîd, Mihrâb'ın yardımıyla onun huzuruna çıkmayı başarır. Hurşîd'in de kendisine âşık olması üzerine onunla görüşmeye başlar. Hurşîd'in dağ başındaki bir kaleye annesi tarafından hapsedilmesi üzerine üzüntüsünden dağlara düşen Cemşîd, ona tekrar kavuşabilmek ve onu oradan çıkarabilmek için yoğun bir mücadelenin içine girer. Şâdi'ye birçok konuda üstün geldiği gibi savaşta da ordusunu dağıtarak Hurşîd'e kavuşmasının önündeki bütün engelleri aşar.

Hikâye büyük oranda Cemşîd'in Hurşîd'e kavuşma mücadelesi üzerine kurulmuş olmakla birlikte Hurşîd de Cemşîd'i gördüğü andan itibaren aşk derdine düşer ve ona kavuşabilmek için büyük sıkıntılar yaşar. Cemşîd'in yanındayken bütün sıkıntılarından kurtulan Hurşîd, ondan ayrı kaldığı zamanlarda ağlayıp inler:

O meclisten ırag oldu çü Cemşîd

Hemân dem âh u feryâd itdi Hurşîd (2321)

Hurşîd, Cemşîd'e olan duygularını dadısı Ketâyûn'a açtığında dadı, babası Kayser'in bu duruma rıza göstermeyeceğini söylemiş, bu aşktan dolayı adının kötüye çıkacağını belirterek onu ikaz etmiştir:

Degül mümkün kim ide şâh Kayser

Kızın bu tâcir ile bile hem-ser (2380)

Dilersen bu işi iy şâh Hurşîd

Ki sana hem-ser ola yaÖnî Cemşîd

Gerekdür terk-i neng ü nâm idesin

Sabâhın Öömrünün sen şâm idesin (2383-2384)

Aşk ızdırabı çeken Hurşîd, o kadar perişan bir vaziyete düşmüştür ki dadısının ikazlarını dikkate alacak durumda değildir:

Didi kim Óaşk bana kâr itdi

Şunun bigi ki zâr u zâr itdi

Benüm hâlümü bilmezsin i Óâkil

Ki yanar Óaşk odına cân ile dil (2389-2390)

Dadısının uyarılarını görmezden gelen Hurşîd, Cemşîd'le görüşmeye devam eder. Bir müddet sonra Hurşîd'le ilgili dedikodular yayılmaya başlar. Bu durumu öğrenen anne, kızını kaleye hapseder:

Meger yapmışdı bir tag içre Efser

Bir ulu kalÓa kim mâh ile hem-ser

Var idi ol hisârun bir serâyı

İçinde yog idi bir hûb câyı

Gidüp kendüyle ol mâhı aldı

Varuban ol serây içine saldı (2787-2789)

Hurşîd'in kaleye kapatılmasının üzerine Cemşîd, üzüntüsünden dağlara düşer. Kaleye hapsedilen Hurşîd, Cemşîd'den ayrı kaldığı zamanlarda sürekli ağlayıp inler:

Bu şîÓri çün ki işitdi şâh Hurşîd

Özinden derd ü gamla oldı nevmîd

Ki zîrâ ayrulaldan hem-deminden

Cüdâ düşeli zîrâ mahreminden

Hemîşe âh idi anun gam-güsârı

Yaşından cûybâr idi kenârı (3172-3174)

Şâdî'yle olan mücadelesinde de Cemşîd'in yanında duran Hurşîd, yaşadığı ızdıraplar ve hapis serüveniyle aşkı uğruna bedel ödemiştir.

2.5. Kahramanların Kavuşmaları

Cemşîd'in Şâdî'yle savaşarak onu mağlup etmesi Hurşîd'e kavuşmasını sağlamıştır. Cemşîd'in galip gelmesiyle büyük bir beladan kurtulan Kayser, vezirleriyle meşveret etmiş ve kızını Cemşîd'le evlendirmeye karar vermiştir:

Didi Kayser hemân dem iy ulular

Cihânda devlet ile bahtlular

Dilerem kim kızum Cemşîd'e virem
 Bu işe ölmeden ben dahı irem
 Kavuşsun bir yire mâhile hurşîd
 Buluşsun bir yire Hurşîd ü Cemşîd
 Ki zîrâ ol şeh-i ferhunde-ahter
 Kaçan kim düşmene oldu berâber
 Hemân makhûr kıldı düşmenümi
 Anunla tâze itdi gülşenümi (4541-4545)

Kayser'in Cemşîd'i kızına layık bulmasında sadece savaşta başarı göstermesi değil onun Çin padişahının oğlu olması ve birçok konuda maharetli oluşu da etkili olmuştur. Padişahla aynı kanaatte olan vezirler onun ahlakını da takdir etmektedir:

Ki Fagfûr oğlıdur bu şâh-zâde
 Hünerde kendüdür hadden ziyâde (4547)
 Çü şeh Cemşîd pür-hilm ü hayâdur
 Ana bu hem-ser olmaga revâdur (4550)

Kayser, eşi Efser'in de onayını aldıktan sonra Cemşîd ve Hurşîd'e ihtişamlı bir düğün yapar. Bu şekilde her iki kahraman da muradına ermiş olur:

Çü bu resme düğün eyledi Kayser
 ØAtâ kıldı kamu halka serâser (4655)
 Çü vuslat buldı Cemşîd ile Hurşîd
 Ne kim vardısıa hâsıl oldu ümmîd
 Çü bir yire irişdi dilber ü şâh
 Sanasın kim bulışdı mihr ile mâh (4812-4813)

2.6. Kahramanın Memleketine Dönüşü

On yıldır gurbette olan Cemşîd, memleket hasreti çekmektedir. Üzüntüsünü Hurşîd'le paylaşır. Tekrar Rum'a dönmek kaydıyla Çin'e gitmeye karar verirler. Hurşîd, Çin'e gidebilmeleri için babasından izin almaları gerektiğini söyler. Bunun üzerine Cemşîd, Kayser'in huzuruna çıkarak bir yıl sonra dönmek şartıyla memleketine gidebilmek için izin ister:

İçüm taşum belâlar birle toldı
Vatandan ayrılalı on yıl oldu
Sıla kılmak dilerem cân ü dilden
Sözümü sımagıl iy şâh dilden
Dimezven varayın anda kalayın
Eger Öömrüm ola girü geleyin
Olayın bir yıl anda iy şehensâh
Son ucu gelmek için tutayın râh (5107-5110)

Kayser'den izin aldıktan sonra Cemşîd ve Hurşîd kendilerine verilen köleler, hizmetçiler ve hediyelerle birlikte yola koyulurlar. Çin'e yaklaştıklarında Fağfûr'a Cemşîd'in geldiğini müjdelerler. Fağfûr ve Hümâyûn oğullarını karşılar ve hep birlikte Çin'e varırlar:

Bu yanadan turup Cemşîd ile şâh
Hemân dem şehri-i Çin'e tutdılar râh
Hezârân ferr ü zîb ü şevket ile
İrişdi şehri-i Çin'e devlet ile (4244-4245)

2.7. Hikâyenin Sonu

Memleketine dönen Cemşîd, Fağfûr 'un tahtını ve tacını kendisine bırakmasıyla Çin padişahı olur:

Elin eline alup Cemşîd'ün ol şâh
Hemân dem tahta togrı tutdılar râh
Hezârân ferr ile tahta çıkardı
Hatâ şâhlugına Cemşîd irdi
Çü gördi oğlunun var nîk bahtı
Ana ısmarladı ol tâc u tahtı (5255-5257)

Mihrâb'ı kendisine vezir olarak tayin eden Cemşîd, ülkesini uzun seneler adaletle yönetir:

Vezîr idindi Mihrâb'ı şehensâh

Ki ya'Önî cân ü dilden itmeye âh (5266)

Şeh oldı çünki Cemşîd-i hünerver

O mülke Óadl gösterdi ser-â-ser (5271)

Hurşîd'e âşık olmasıyla hayatındaki dengeleri altüst olan Cemşîd, bütün çalkantılardan kurtularak yeni bir düzen yakalamıştır. Cemşîd'e âşık olduktan sonra Hurşîd'in de hayatındaki dengeler bozulmuş fakat ona kavuşmasıyla yeni bir düzen kurmuştur. Cemşîd'in padişah olmasıyla da her iki kahramanın mutlulukları taçlanmış, her ikisi de ölene kadar birlikte mutlu bir hayat geçirmişlerdir:

Şehenşeh şâh olup sürdi safâlar

Dilinde kalmadı anun cefâlar

Bu yanadan dahı Hurşîd handân

Safâ vü zevk birle gönli şâdân

Şuna degin dahı Óömr sürdi

Ki Óömri nâmesin devrân dürdi

Ne kendüyi kodı ne dilberini

Cihân dürdi olarun defterini (5274-5277)

SONUÇ

Çift kahramanlı bir aşkı konu edinen Cemşîd ü Hurşîd, mesnevilerin kendine özgü yapısıyla şekillenmiştir. Genel itibariyle giriş, asıl hikâyenin anlatıldığı bölüm ve sonuç olarak üç bölümden oluşan eserin asıl hikâye bölümünün epizot yapısı, halk hikâyelerinin epizot yapısıyla benzerlik taşır. Halk hikâyelerinin genelinde görülen epizotların çoğu Cemşîd ü Hurşîd'de de bulunmakta olup hikâye temelde yedi epizottan oluşmaktadır.

Kahramanların ailelerini ve sosyal durumlarını konu edinen ilk epizotta ayrıntılı tanıtılan tek kişi Fağfûr'dur. Ailelerin diğer mensuplarının tanıtımına burada yer verilmemiş olup bu kişilerin özellikleri hikâyenin muhtelif yerlerinde sergiledikleri davranışlardan anlaşılmaktadır. Ailelerin en belirgin ortak özellikleri soylu oluşları ve hayattaki önceliklerinin çocuklarının mutluluğu oluşudur.

Kahramanların âşık olmaları ve ilk karşılaşmalarının ele alındığı epizotta mesnevinin erkek kahramanı Cemşîd, Hurşîd'i rüyasında görerek âşık olmuştur. Hurşîd ise Cemşîd'i görür görmez âşık olmuştur. Cemşîd, Hurşîd'le ilk karşılaştığında kendini kaybederek bayılmıştır.

Sevgilinin başkasıyla evlendirilmek istendiği bölümde engelleyici güç olarak öne çıkan Şam padişahının oğlu Şâdî'dir. Cemşîd'in birçok konuda Şâdî'ye üstün gelmesi, Kayser ve eşi Efser'in Cemşîd'i kızlarına daha uygun bulmalarını sağlamıştır. Böylece kahramanların kavuşmalarının önündeki engel ortadan kalkmıştır.

Hikâyenin büyük bir kısmı kahramanların kavuşma mücadelelerine ayrılmıştır. Her iki kahramanın âşık olmasıyla hayatlarındaki dengeler bozulmuş ve aşkları uğruna birtakım engelleri aşmak zorunda kalmışlardır. Hikâye özellikle Cemşîd'in Hurşîd'e kavuşabilme uğruna verdiği mücadeleler üzerine kurulmuştur.

Kahramanların verdikleri mücadeleler neticesinde önlerindeki engelleri aşmaları, birbirlerine kavuşmuşlarını sağlamıştır. Kavuşmanın işlendiği bölümde öne çıkan konu, Cemşîd ve Hurşîd'in evlenmesidir.

Hikâyenin erkek kahramanı Cemşîd, Hurşîd'e kavuşabilmek için uzun yıllar gurbette sıkıntı çekmiş, evlendikten sonra ailesine ve vatanına olan hasreti ziyadeleşmiş, özlemine gidermek için Hurşîd'i de yanına alarak memleketine gitmiştir.

Çok sayıda olağanüstü hadiseye yer verilen mesnevide kurulu bir düzen, düzeni bozan bir takım olaylar ve engelleyici unsurların ortadan kalkmasıyla düzenin yeniden kurulduğu ve hikâyenin mutlu sonla bittiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (2013). *Anlatma esasına bağlı edebî metinlerin tahlili*. Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Alay, O. (2011), Yusuf u Züleyha hikâyesinin epizot tahlili ve motif yapısı. *Folklor / edebiyat*. 17 (68), 167-180.
- Alptekin, A. B. (2015). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Akçağ Yayınları.
- Aykanat, T. (2012). Geleneksel anlatı formları olarak mesnevîler ve klâsik aşk mesnevîlerinin motif yapısı. *Turkish studies*, 7(4), 883-906.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin tahlillerine giriş 2 hikâye-roman-tiyatro*. Akçağ Yayınları.
- Çiçekler, M. (2004). Mesnevi. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi*, 29, 320-322. Diyanet Vakfı Yayınları.
- İnce, A. (2000). *Cem Sultan Cemşîd ü Hurşîd*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- İpekten, H. (2003). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz*. Dergâh Yayınları.
- Macit, M. (2007). İlk klasik dönem mesneviler. *Türk edebiyatı tarihi*, 2, 55-72. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okur, M. (1992). *Cem Sultan hayatı ve şiir dünyası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sağlam, A. (2016). *Taşlıcalı Yahya ve hamse'si*. Grafiker Yayınları.
- Saraç, Y. (2011). *Klasik edebiyat bilgileri biçim-ölçü-kafiye*. Gökkuşbu Yayınları.
- Sezer, A. (2018). *Cahan ile Abdullah hikâyesi üzerine bir araştırma*. Gece Kitaplığı Yayınları.
- Ünver, İ. (2011). Divan şiiri mesnevi maddesi. *Türk dili dergisi Türk şiiri özel sayısı*, 52, 430-563.